

pro sebe a potom svými nejmocnějšími a nejpronikavějšími myšlenkovými metodami prozkoumat otázku orientace člověka v celém jeho individuálním i společenském životě, otázku orientace lidské společnosti a vůbec všeho dnešního i budoucího lidstva. Filosofie tu musí dosáhnout značného předstihu a musí zejména najít způsob, jak zabezpečit co nejšířší a nejdůkladnější kontrolu svého počínání, má-li sama poskytovat kontrolu všemu ostatnímu počínání všeho lidstva a zároveň všech jednotlivých lidí. Filosofické myšlení musí být proto víc než kterékoli jiné lidské podnikání zakotveno v budoucnosti, ale zároveň musí najít spolehlivý způsob, jak srozumitelně a přesvědčivě každého člověka oslovit a získat pro obrovské, světovější poslání, k němuž je člověk vyzván a jímž je pověřen. To je obrovský, a proto i velmi nesnadný úkol. Jestliže dnes prochází filosofické myšlení nejdůkladnější vnitřní přestavbou od počátku své existence, nelze zůstat jen u partikulárních, odbornických, úzce zaměřených myšlenkových pokusů. Filosofie se nesmí svévolně a zbaběle vyvazovat z těch nejvyšších a nejuživějších povinností, jichž se jí dostává. Je nástrojem, který nemá prosazovat vládu člověka, ale vládu pravdy nad člověkem a jeho prostřednictvím nad celým světem. Člověk je jen správcem, s Heideggerem řečeno: jen pastýřem (on říká bytí, já bych spíše řekl i jsoucná či jsoucen). Tento svět mu je svěřen, aby jej dovedl do plného světla pravdy a aby jej ve světle pravdy napravil a proměnil k jejímu „obrazu“.

Sešit 11

(24. 2.–22. 3. 1972)

1. Účel, cíl, hodnota

Lidské jednání je vícevrstevné i ve své axiologické povaze a struktuře. Každé dělení má ovšem jenom relativní oprávnění, a proto dosah následující úvahy o rozdělení hodnot nesmíme přeceňovat. Někdy bývá zvykem za nejnižší axiologickou rovinu považovat rovinu utilitární. Můžeme však účel považovat za hodnotu? Tady narážíme na nutnost bližšího vymezení pojmu „hodnota“. Není pochyby o tom, že účel přesahuje kauzální souvislost: následek není cílem příčiny, příčina neusiluje dosáhnout svého následku nějakým intenzivním, v určitém směru orientovaným snažením. Tam, kde je možno mluvit o cíli, musí být tento cíl v nějaké době „dán“ předem, musí být schopen uplatňovat vliv na to, co mu předchází; jinými slovy, šlo by vlastně o jakousi antikausalitu nebo opačnou kauzalitu. Ani v širším, celkovém rámci toho typu myšlení, z něhož vychází a v němž setrvává tradiční pojetí kauzality, nelze proto vlastně cíl považovat za nějakou hodnotu, protože je redukován na „konec“. Konec je právě tak předmětný jako (předmětný) počátek, jenom je pozdější v časové posloupnosti. Ale cíl v neredukovaném pojetí je přece jenom něčím víc: cíle, který není pouhým koncem, se dosahuje lépe či hůře, s větším či menším úspěchem – a tedy je zřejmé, že mezi ním a skutečným výsledkem (= koncem) nemůžeme klást rovnítko. Cíl je normou, vzorem, projektem, kdežto skutečný výsledek je jeho více nebo méně věrnou realizací. Jakou realitostí, skutečností se vyznačuje potom sám tento cíl? Proč k němu spěje vývoj či rozvoj věcí? Čím je tento rozvoj přetahován? Není tomu přece jenom tak, že cíl můžeme považovat za určitý typ hodnoty, respektované oním rozvojem, vývojem událostí? Co to je tedy „hodnota“?

2. Proměnlivost a situačnost hodnot

Hodnota má nepředmětný charakter, tj. je to nepředmětná skutečnost. Pro Whiteheada např. má však „hodnota“ (value) právě tak předmětný charakter, jako jej mají Platónovy „ideje“. Whitehead dokonce výslovně mluví o hodnotách jako o „věčných předmětech“, resp. „věčných objektech“ (eternal objects).²⁷ Skutečná hodnota má však výslovně časový charakter, tj. je nejen sama orientována v čase a na čas, ale má časovou funkci. Tak např. nepředmětnost pravdy se projevuje její situačností (a přímo osobitostí, resp. osobnostním charakterem), její orientovaností do konkrétní situace (a tedy např. na konkrétního člověka). Obecně formulováno je situačnost hodnot založena na tom, že jejich realizace je vázána na prostřednictví nějakého subjektu jakožto konkrétní „srostlice“ vnitřního a vnějšího, nepředmětné, a předmětné stránky. Odtud nezbytnost rozlišování mezi hodnotou a mezi rozmátnými způsoby a stupni její realizace. Tyto realizace si podržují svou „hodnotu“ jen ve vztahu k oné základní, nepředmětné, a tedy ne-realizovatelné hodnotě, která nezůstává beze změny, ale stává se novou výzvou v nové situaci. Realizace, která se odtrhne od své hodnoty, jejíž je původně realizací, ztrácí svou hodnotu a stává se antihodnotou až pahodnotou. Odtud pravidlo pro praktickou orientaci v životě a ve světě: chceme-li zvážit hodnotu nějaké skutečnosti, musíme „určit“ nejprve onu nerealizovanou, nezpředmětnou hodnotu, jejíž je realizací (resp. pokusem o realizaci); a zejména je zapotřebí určit čas, dobu, v níž ona realizace byla vskutku realizací příslušné hodnoty. Hodnota je situačně a časově proměnlivá a proměňuje se způsobem, který je sice možno prohlédnout a myšlenkově uchopit (pochopit), ale který se podstatně liší od způsobů proměn předmětných skutečností. Každá realizace je vlečena svými setrvačnostmi (i jinými, „cizími“ setrvačnostmi) směrem, který je hluboce odlišný od směru, jímž se proměňuje hodnota. Proto musí každá hodnota být stále konfrontována se svou „hodnotou“, jejíž je (resp. původně byla) realizací, a musí

²⁷ A. N. Whitehead, v přednášce „Immortality“, česky: „Nesmrtelnost“, in: A. N. Whitehead, *Matematika a dobro*, Praha 1970.

být ustavičně revidována, opravována a napravována podle oné hodnoty samotné a podle jejího vývoje, resp. podle směru jejich proměn.

3. Konkretizace hodnot

Whitehead chápe hodnotu (a celý svět hodnot) jako abstraktum. Lze ovšem jen souhlasit, že v tom smyslu, v jakém subjekt považujeme za konkrétní, jsou jednotlivé jeho stránky, tj. stránka vnitřní a vnější, čímsi od sebe odděleným, od-taženým (abs-trahovaným). Ale vnitřní stránka subjektu není ještě sama o sobě hodnotou, je jenom branou, již hodnoty vstupují do světa konkrétních skutečností a do předmětného světa. Musíme proto v rámci nepředmětné skutečnosti ještě odlišit celostné, integrované, tvar mající hodnoty od nedotvářených (nedotvořených), ne zcela zformovaných a pouze prostředkujících nepředmětných stránek konkrétních skutečností (tj. subjektů). Zatímco vnitřní, nepředmětné stránky subjektů jsou vskutku abstraktní, neboť ve své skutečnosti nejsou samostatné, tvoříce právě jen druhou stránku subjektu (vedle a proti předmětné stránce), skutečné hodnoty, přestože jsou nepředmětné a předmětnou stránku postrádají, nejsou pouhou abstrakcí, neboť ve své plné a pravé skutečnosti nejsou nikterak odděleny, od-taženy (abs-trahovány) od nějaké skutečnosti další, s níž by teprve sjednoceny mohly vytvořit konkrétní skutečnost (onu „srostlici“). Jsou samy o sobě plnou, celou skutečností; jsou proto „konkrétní“ v přeneseném, dnes nejobvyklejším smyslu, ale nejsou konkrétní ve smyslu původním, etymologickém. Nejlépe snad je hovořit o tom tak, že hodnota se stává konkrétní výzvou k realizaci tím, že oslovuje (atakuje, atrahuje, přesvědčuje) konkrétní subjekt v jeho konkrétní situaci. Konkretizace hodnoty spočívá v její orientaci do konkrétní situace, není tedy jejím původním stavem či dispozicí, nýbrž „stává se“ vždy znovu (a vždy poněkud jinak, i když proměny jejich konkretizací nejsou nahodilé, ale mají v čase a v dějinách smysl), děje se, přihází se.

4. Jednota a pluralita hodnot

Tím jsme se přece jenom o krok přiblížili řešení otázky, co je vlastně hodnota. Abychom mohli učinit další krok, přistupme k povaze toho, jak se hodnoty realizují ve vícevrstevné struktuře jedné a života lidských bytostí (eventuelně subjektů vůbec). Pokusme se zjednodušeně pojmut tuto vícevrstevnost jako trojvrstevnost. Ponecháme zprvu stranou otázku, zda účel můžeme považovat za hodnotu (teprve později si budeme moci ukázat, že nikoliv, že utilitární vztah může nést, přenášet hodnotu, ale sám o sobě hodnotou ještě není), a budeme uvažovat o rovině hodnot estetických, etických a filosofických. Kierkegaard ve svém dvousvazkovém díle *Budíto – anebo*²⁸ ukázal některé pozoruhodné momenty deformací lidského života, jehož maximy byly redukovány na estetickou nebo etickou rovinu. To ovšem nemůže znamenat nějaké znehodnocení těchto rovin a důvod pro redukci jiného typu; každá redukce je nutně falešná, je nepřipustným zjednodušením, zploštěním lidského života. Nicméně estetické hodnoty, i když nemožno unést plnost lidského života, a i když mu nemožno poskytnout všestrannou orientaci, jsou nepochybně skutečnými hodnotami a ve svém oboru, na svém místě musejí být respektovány. Řekli jsme však, že musíme rozlišovat mezi skutečnými hodnotami (nepředmětnými) a mezi jejich realizací. Proto je třeba se ptát: náleží okolnost, že jde o hodnoty estetické nebo etické apod., do rámce realizace, konkretizace těchto hodnot, anebo jsou takto hodnoty rozlišeny ještě ve své nepředmětné podobě? To je konkrétní podoba problému, který má ovšem i svou velmi abstraktní polohu, před níž stál už např. Platón. Odkud se bere pluralita hodnot? Jsou hodnoty jen přísně individuální (singulární), anebo mají také nějakou svou hierarchii, mj. i své obecné charakteristiky, svou přináležitost k větším nebo menším skupinám (v našem případě např. ke skupině hodnot estetických apod.)? Jsou hierarchizovány i tak dalece, že existuje nějaká nejvyšší hodnota? (U Platóna to byla idea dobra.) Není zajiště pochyb, že v lidském životě, tj. na rovině realizace

²⁸ S. Kierkegaard, *Entweder – Oder. Teil I und II*. München, 1975, slovensky *Budíto – alebo*, Bratislava 2007.

hodnot, taková hierarchie (*hic et nunc* platná, v čase proměnlivá) existuje. Ale má svůj základ v nepředmětném světě hodnot, anebo je spíše důsledkem rozmanitých způsobů realizace, konkretizace jednotného světa hodnot (či dokonce jedné jediné hodnoty, např. pravdy či Boha atd.)? Odtud vede jedna z cest k prozkoumání povahy nepředmětné skutečnosti vůbec. Na jedné straně hrozí eleatství se svým předsudkem „jednoho“ (nyní aplikovaným na nepředmětný svět), na druhé straně taková pluralizace světa hodnot (a vůbec celé nepředmětné skutečnosti), která nejenže zbytečně jakoby reduplikuje svět konkrétních skutečností, ale navíc nedokáže dost dobře zabránit tomu, aby mezi jednotlivými takto pluralními hodnotami (nebo vůbec skutečnostmi nepředmětného charakteru) docházelo k jakémusi typu vzájemného „zvnějšnění“, ačkoliv něco takového je v říši nepředmětných skutečností vyloučeno. Tímto problémem bude nutno se zabývat ovšem i z jiných stran.

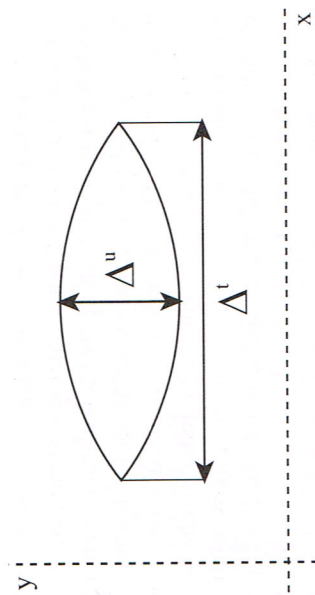
5. Subjekt jako „ted'-a-tu-bytí“

Bližze je třeba přihlídnout k tomu, jak vypadá onen proces konkretizace (srůstu) nepředmětných stránek se stránkami předmětnými. O subjektu můžeme říci, že to je skutečnost *hic et nunc*, to jest skutečnost, která je „nyní“ a „tady“. Jaké jsou prostředky tohoto „tu-bytí“ subjektu? Na čem je toto „ted'-a-tu-bytí“ zavěšeno, v čem kotví? Zastavme se u některých otázek s tím souvisejících. Především přihlédneme k některým aspektům prostoroočasovým.

6. Lokalizace (a temporalizace) subjektu

Vyjďeme nejprve z čistě teoretického a schematizovaného stavu věci: budíž dána primordiální událost U, jejíž prostorový rozsah nepřekračuje Δ^u a jejíž trvání není delší než Δ^t :

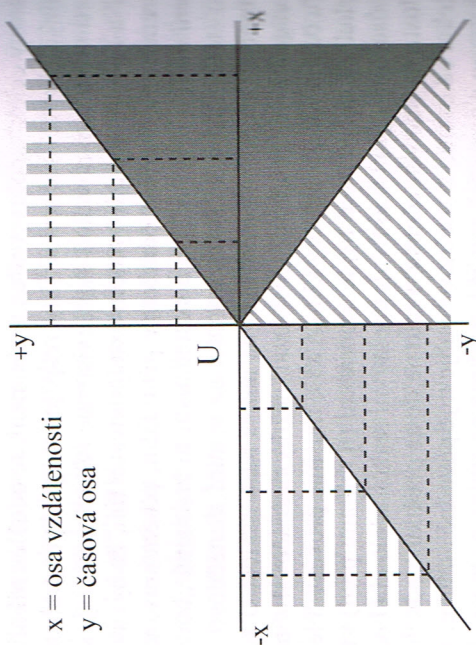
Tato událost je schopna reagovat na jiné události a prostřednictvím těchto událostí na další; naší otázkou bude, které události (resp. vůbec skutečnosti) budou spadat mimo jakoukoli možnost, aby na ně událost U ať už přímo nebo prostředkovane navázala. Na první pohled je zřejmé, že událost U nemůže navázat nebo jinak reagovat na takové události, které se odehrály před časem

osa x = časová osaosa y = osa prostoru (úhrnně)

Obr. 8

t ve vzdálenosti d od „tu-a-ťed-bytí“ události U , u nichž oba parametry nespĺňujú tento vzájomný vzťah: $d \leq c \cdot t$ (přičemž c je rychlost světla), nýbrž vzdálenost $d > c \cdot t$. Vyjádřeno slovy: události, které se odehrály ve vzdálenosti tak veliké, že odtamtud ani světlo nemohlo v poskytnutém časovém intervalu dospět k naší události U , nemohly být v žádném případě reaktivitou události U zaregistrovány ani v jediném svém momentě, jestliže platí, že c je rychlost, která představuje hranici rychlosti šíření jakéhokoliv „vzruchu“, na nějž by událost U mohla reagovat. Kdybychom to tedy měli znázornit graficky, vypadalo by to asi takto:

To znamená, že událost U je schopna reagovat pouze na události ležící v našem obrázku č. 9 na světle šedém poli; na ni pak mohou v budoucnosti reagovat jen události, které mohou být zakresleny v našem schématu na svisle pruhozaném poli. Graf bychom mohli také upravit tak, aby na časové ose záporné hodnoty nadále ukazovaly na minulost, ale aby na ose vzdálenosti byly zanašeny jen kladné veličiny (takže minulá události, na něž událost U může zareagovat, spadají do příčně pruhozaného pole). Je tedy zřejmé, že už pouhá prostorová a časová „lokalizace“ události U vymezuje v prostoro-časovém celku světové skutečnosti rozsáhlé oblasti, s nimiž událost U nemůže ani do minulosti, ani

 x = osa vzdálenosti y = časová osa

Obr. 9

do budoucnosti vůbec nijak souviset (kauzálně či vůbec „přednět ně“). To je neobvyčejně významné pro posouzení a přímé vyvrácení teze, že „všechno souvisí se vším“. Tmavě šedý klín vpravo na obr. č. 9 představuje tuto oblast, na niž nemůže událost U žádným způsobem reagovat a která na druhé straně ani sama nemůže reagovat na událost U . Z toho lze uzavřít jednu věc.

7. Separace, aktivita a reaktivita subjektu

Jestliže tedy základním principem a předpokladem každé kontroly tizace je časoprostorová „lokalizace“, pak je zřejmé, že kontroly tizace je od počátku nejen provázána, ale přímo nesena „oddělováním“, „separací“ subjektu (nebo prae-subjektu) od světového „celku“. Tuto formulaci musíme ovšem opravit, korigovat v tom smyslu, že nechceme nikterak sugerovat, že na počátku je něco takového jako „světový celek“, z něhož se *ex post* jednotlivé prae-subjekty a subjekty vydělují. Chceme jen říci, že subjekt je od samého počátku své existence oddělen od některých skutečností, ba od celých rozsáhlých oblastí skutečnosti, ať už jimi je nějaký

„světový celek“ spoluvytvářen anebo není. Je oddělen nikoli pou-
ze nízkou úrovní své reaktivity, resp. jejím vysokým prahem, ale
konstitutivně už povahou své „existence *hic et nunc*“, tj. svého
„ted-a-tu-bytí“. Mohli bychom extrapolovat a říci, že být subjek-
tem znamená úspěšně odrážet (v původním, plném smyslu) pů-
sobení a vlivy nejrůznějších skutečností, to znamená „budovat“
svou stále větší a větší nezávislost na ostatní skutečnosti. Jistě
je zřejmé, že okruh skutečností, na něž je naše událost U schop-
na reagovat, je mnohem menší, užší, než by naznačoval v našem
grafu č. 9 svisle pruhovaný klín. A zase musíme provést důležitou
korekci: ve skutečnosti nejde o odrážení (tj. obranu před) vnější-
ho působení, nýbrž o aktivní, iniciativní reakci události U na jiné
události, na jiné skutečnosti. Proto nejde na počátku o oddělování
subjektu od ostatní skutečnosti: subjekt je původně oddělen a sám
svůj – teprve druhotně nalézá kontakty s ostatní skutečností, nava-
zuje na některé skutečnosti nebo na některé jejich stránky, a zařa-
zuje se tak do určitého kontextu, který jej přesahuje, ale nikoli tak,
že by oním subjektem disponoval a zvnějška hýbal, nýbrž tak, že
se ze své nepředmětné povahy pouhé výzvy či pouhého projektu
realizuje díky schopnosti subjektu vyjít ze sebe, přesáhnout se
a v této své transgresivitě se orientovat na realizaci (přesněji: spo-
lu-realizaci, ko-realizaci, spolu-vytváření) oněch inter-subjektních
a super-subjektních struktur a kontextů.

8. Princip a proces konkretizace; transgrese

A tady jsme u své původní otázky po povaze průběhu (procesu)
konkretizace. Subjekt je už původně konkrétní, tj. již „primor-
diální“ subjekt či prae-subjekt, má svou vnitřní a vnější strán-
ku, jejichž je „srostlíci“. „Proces“ konkretizace je tedy vždy
procesem transgrese subjektu, procesem jeho centro-komplika-
ce, jeho vzestupu na vyšší úroveň. Princip konkretizace je tedy
dán už samostatnou existencí prae-subjektu či subjektu; spadá
jedno s principem subjektivity, narůstání, jejího prosazování
jen procesem jejího prohlubování, narůstání, jejího prosazování
v širším okruhu a způsobem kvalitativně vyšším. To znamená,
že proces narůstání konkrétnosti ve světě je procesem narůstání

smysluplnosti, procesem realizace, prosazování smyslu uprostřed
ne-smyslné skutečnosti plurálních, od sebe oddělených a na sobě
„nezávislých“ jednotek, tj. prae-subjektů a subjektů. Oddělenost
a „nezávislost“ těchto jednotek je čímsi původním a základním,
co teprve v procesu konkretizace je překonáváno. Původně se od
sebe prae-subjektů či primordiální subjekty ničím neliší než svou
časo-prostorovou lokalizací, která ovšem sama o sobě je čímsi
chimerickým, zcela abstraktním, co nemá žádného vlivu na vnitřní
dění subjektu. V tom smyslu je však každý prae-subjekt či primor-
diální subjekt také čímsi velmi „abstraktním“ či spíše obecným;
pravé konkrétnosti a tím jakési primitivní individuality nabývá
teprve díky své schopnosti transgrese, a tím schopnosti akce a re-
akce. Ale právě tato schopnost je nejenom zakotvena ve vnitřní
stránce subjektu jako zdroji jeho akcí, a tedy i reakcí, nýbrž v ur-
čitých nepředmětných „skutečnostech“, „strukturách“, „normách“
atd., které nejsou součástí ani funkcí ani produktem vnitřní stránky
subjektu (a vůbec subjektu jako konkrétní skutečnosti). Jaké jsou
důvody toho, proč nemůžeme aktivitu a reaktivitu subjektu pova-
žovat za zdroj a původce veškerých nepředmětných skutečností,
přesahujících jeho vnitřní, subjektivní stránku? A jak můžeme tyto
nepředmětné skutečnosti vůbec učinit „předmětem“ svých úvah
a tématem svých výzkumů? Je předpoklad samostatné sféry ne-
předmětné skutečnosti jenom jednou z alternativních možností in-
terpretace, anebo lze uvést důvody, které mohou o správnosti této
cesty vskutku přesvědčit?

9. Dějinnost; „nové“ a jeho konzervace

Uvažme obůž, jakými se prodírá zpočátku organický vývoj: jaké
dělby je zapotřebí ke každému „vynálezu“, schopnému posunout
vývoj podstatněji kupředu! Jednou dosažený stupeň se pak dlouho
zachovává beze změny, stává se jakýmsi stereotypem, zařkova-
ným např. v chromozomech apod. Již z pouhého letmého pohledu
na tyto skutečnosti se zdá velmi nepravděpodobnou domněnka, že
vývoj je jenom napodobováním (Platón) nebo i realizací jakýchsi
hotových pravzorů. Takový pohled zcela přehlíží a podceňuje dě-
jinný charakter každého – i biologického – vynálezu a dějinnost

samotné nepředmětné skutečnosti. A ještě jedna věc z toho vysvětlí: kontakt subjektu (o vnitřní, nepředmětné a vnější, tj. předmětné stránce) s nepředmětnou skutečností je na této rovině nesnadný a možno říci, výjimečný, mimořádný. Hlavním problémem vývoje je zachování, tj. konzervace těchto mimořádných realizací nepředmětné skutečnosti; a na ony konzervované momenty mohou potom navazovat další subjekty a další události. Je to možno říci i tak: kontakt s nepředmětnou skutečností nemusí být tak mimořádný a sporadický, ale sporadické jsou úspěšné pokusy o zachování, konzervování výsledků a důsledků takových kontaktů. A protože kontakt, který nevede k důsledkům (sdílitelným, předatelným), jako by vůbec neexistoval (pro další subjekty), zbývá dvojití řešení: buď položíme důraz na vnitřní svět každého subjektu a ponecháme stranou, anebo přesuneme až na další místo v důležitosti ono „přetváření světa“, anebo naopak položíme důraz na rekonstrukci, proměnu konkrétní skutečnosti, a vnitřní svět, vnitřní stavy subjektu budeme hodnotit jen ve vztahu k těmto vnějším důsledkům, obrajecijím se k ostatním subjektům a postihujícím vposledu celou skutečnost. Filosofie může obě možnosti analyzovat, interpretovat, z různých stránek posoudit, ale nemůže učinit víc, než že obě možnosti prosvětlí, učini je průhlednými. Rozhodnout mezi nimi na základě své odbornosti však nemůže, protože jsou záležitostí tzv. základu filosofie (viz Sešit 1/10). Filosofie nevládne prostředky, jimiž by mohla zdůvodnit přijetí jedné z obou možností a zamítnutí druhé; může se však s jednou nebo s druhou ztotožnit, resp. učinit jí základem své pozice. Křesťanská tradice (ta pravá) volila důraz na proměnu světa (např. na rozdíl od buddhismu apod.); dnes už víme, že rizika této cesty jsou obrovská, ale také výsledky jsou tomu přiměřené.

10. Nepředmětná skutečnost a personalizace

To, co jsme právě vyložili, může však zároveň sloužit jako zdůvodnění pro přesvědčení, že subjektní, vnitřní stránka subjektu není jediným nebo posledním zdrojem všech oněch „vymáležů“, vedoucích kupředu, k realizaci nových momentů skutečnosti, k vývoji, k pokroku. (Pokrok míníme v kosmickém smyslu.) Okolnost, že

vedle vlastní transgrese je stejně důležitá, ne-li důležitější schopnost subjektu navázat na transgresi jiných subjektů, a založit tak nad-subjektní, transsubjektní linii dějinné povahy, svědčí pro to, že nepředmětná skutečnost se realizuje v celkovějších strukturách, než jaké stačí kontrolovat, vyprodukovat a obsáhnout jednotlivý subjekt. Ba je tomu dokonce tak, že individuálnost subjektu je tím výraznější, čím intenzivněji se podílí na realizaci oněch původně ne-předmětných struktur, které ve své celkovosti daleko přesahují jeho subjektivní rozsah. Tím ovšem nemám na mysli individuálnost ve smyslu samostatnosti, a dokonce nesouvislosti subjektu s jinými subjekty, nýbrž specifičnost jeho místa a funkce ve větších rozvrzích, které mu jsou jediné schopny přidělit kvalitativní specifičnost a přímo nezasutitelnost. Vývoj ústrojeného těla jde především právě tímto směrem; jiná je situace vyšších organismů, které spějí k prohloubení a zdůraznění individuálnosti a specifičnosti své funkce v živých společenstvích. Vrcholu pak je dosahováno ve zdůrazňování osobitosti na cestě personalizace lidské bytosti. Avšak i tam je cesta k vyšší, prohloubenější personalizaci otevřena převzetím nepředmětných závazků, které jediné nás a náš život dovedou zapojit do nové úrovně dějinné smysluplných kontextů, bez nichž se lidský život propadá, rozsedá a hroutí dokonce i ve svých čistě organických vrstvách.

11. „Subjektální“ svět hodnot

Jestliže pod dojmem všech těchto úvah znovu přistoupíme k otázce vztahu mezi vícevrstevnatostí lidského života a mezi pluralitou skupin či oborů hodnot (tj. jejich schematickým dělením např. na estetické, etické a filosofické), musíme docela zřejmě učinit závěr, že tento typ plurality je důsledkem povahy realizace hodnot, které samy o sobě (ještě v podobě nepředmětné, nerealizované) nejsou vůči sobě navzájem takto rozlišeny. Je-li tomu opravdu tak, že rozlišení hodnot např. estetických a etických spadá na vrub příslušným realizačním rovinám a okruhům, znamená to, že v hloubce nepředmětnosti spadají obojí hodnoty vjedno, jsou týmiž hodnotami, mají též zdroj a základ. To nás nepochybně musí vést ještě dál: jestliže tak rozsáhlý, obecný typ rozlišnosti mezi hodnotami nemá

žádný základ v nepředmětné skutečnosti samotné, stává se otázkou, zda v mnohem „konkrétnější“, „individuálnější“ odlišnosti nejsou záležitosti rovněž realizační. Jinými slovy, naskytá se otázka, zda v nepředmětné skutečnosti přece jenom nejde o „hodnotu“ jednu jedinou, která je jenom rozmanitými způsoby realizována na různých rovinách, úrovních, v různých okruzích a vztazích. Tedy znovu před námi zůstává otevřená otázka, zda v nepředmětné skutečnosti samotné existuje nějaká pluralita, či zda je každá její pluralita pouze důsledkem plurality realizačních center (subjektů) a jejich nepředmětných (subjektních) stránek (srostlých s rovněž pluralizovanými „vnějšíky“ v konkrétní subjekt). V případě, že máme na mysli pluralitu hodnot a problémy, které s touto pluralitou souvisí, a za předpokladu, že nepředmětná skutečnost (vůči subjektu i vůči jeho vnitřní stránce transcendentní) je jednotou, musíme hodnoty lokalizovat do zvláštního „subjektálního“ světa, který není funkcí ani produktem subjektní stránky subjektu, ale je nicméně vztažen k němu, a naopak zase subjekt svou intencí směřuje do tohoto světa. Problémy, které s takto rozvrženým řešením souvisí, jsou ovšem nemalé; mají úzký vztah k otázce logické intencionality a logických struktur vůbec.

12. Zdroj „pluralit“ hodnot (a její povaha)

Jednou z těžkých otázek je původ plurality událostí a subjektů; je-li nepředmětná skutečnost jednotou, musí tu být na druhé straně nějaký jiný základ, z něhož tato pluralita roste. Ale co může být tímto „jiným“ základem? Existuje proti nepředmětné skutečnosti (která je jednotou) skutečnost „čiré“ předmětnosti, která je atomizována, resp. která je krajní, absolutní pluralitou? Takové pojetí, v podstatě dualistické, by svým způsobem připomínalo Aristotela, ale *hylé*, *materia* by nebyla beztvará, nýbrž byla by ryze předmětnou pluralitou, mnohostí určitého tvaru. Ale jak by to bylo možné, jestliže vnější, předmětná stránka je pouhým reziduem události, která začíná jako nepředmětná a teprve postupně se zvnějšňuje? Pak by musela být vnější, předmětnost stejně původní jako nepředmětnost, niternost! Ale jak by takový předpoklad čiré předmětnosti byl slučitelný s naší ontologií? Či spíše: jaký důsledek

bychom odtud museli vyvodit pro změnu této ontologie? Neznámelo by to např. nutnost dvou ontologií a vůbec dvou způsobů myšlení? Nebyla by potom celá metafyzická tradice hluboce oprávněná, byť relativně (tj. ve vztahu) k jedné ze dvou „skutečností“? A jak by potom filosofie mohla být prostředkem sjednocení, integrace lidského života? Vždyť pak by už nešlo o „bud-anebo“, nýbrž o „jak-tak“. Schizofreničnost, resp. schizoizidnost myšlení i života by byla hluboce zakotvena ve schizoizidnosti samotného světa, samé skutečnosti. Pak by se musel rozštěpit i svět hodnot, a sama „předmětnost“ by se musela stát hodnotou. Jaké zvláštní důsledky! Vyženeme-li integritu nepředmětné skutečnosti do extrému, musíme pluralizovat skutečnost mnohem podstatněji, než jak byla pluralizována před naším extremistickým zásahem. Zdá se proto, že nějakou formu plurality musíme připustit a předpokládat i v rámci čiré nepředmětnosti. Ale jakou?

13. Abstraktnost subjektálního světa a atrahence „vnitřního“

Nepředmětná pluralita znamená mnohost členů, které si navzájem nejsou a nemohou být vnější. V dějích myšlení může být příkladem takové nepředmětné mnohosti vnitřní členitost Leibnizových monád. Takováto vnitřní členitost nemusí být v rozporu s monadickým charakterem, tj. s jednotou a jedínoostí monády. Předpoklad vnitřní mnohosti také jediný umožňuje uchopit skutečnost proměny, změny jako procesu a nikoli jako střídání, střídání momentů či prvků. Odtud perspektiva původu a zdroje vsí proměnlivosti ve skutečnosti vnitřního, nepředmětného charakteru. Sama čirá nepředmětnost musí být proměnlivá, nejen nepředmětné momenty (stránky) konkrétní skutečnosti (subjektů). Ale nepředmětná skutečnost nemůže být zdrojem energie, nemůže být hybatelem. Pohyb a proměna čiré nepředmětnosti může atrahovat konkrétní proměny určitého typu určitým směrem, ale typ této atrakce se vymyká energetickému kalkulu. (To byl důvod, proč např. Teilhard de Chardin opustil svou starší koncepci „radikální“ a „tangenciální“ energie.) Nepředmětná skutečnost se pro subjekt určitého typu

„stává“ hodnotou přiměřenou jeho úrovni a momentálnímu stavu, ale dočasně – a doprovází jeho vzestup na vyšší úrovně tím, že jim stále o krůček předchází, a že je tak vede, zachovávajíce si svou nepředmětnou atraktivnost, ustavičně vpřed. To nemá nic společného s účelností, se zaměřeností k cíli jakožto konci, s finalitou. Účel má imanentní charakter a zdá se imanenci překračovat jenom tenkrát, jestliže zapomínáme, že každá konkrétní skutečnost má také časový charakter. Naproti tomu hodnota (ve smyslu naší koncepcce) vykračuje z mezí imanence a má transcendentní charakter. Nicméně se zdá, že lokalizace plurálních „hodnot“ do zvláštního „subjektálního“ světa (termín je prozatímní, bude nutno celou terminologii upřesnit: subjektivní, subjektivní, subjektivní a subjektální, a analogie – tj. objektivní, objektový, objektivní a objektální). Uchopit nepředmětnou skutečnost pak bude myšlenkově možné jen prostřednictvím uchopení tohoto subjektálního světa hodnot, které už jsou pluralizovány, ale zachovávají si v dané situaci (a to dočasně) charakter natolik transcendentní, že vedou subjekt kupředu. Což neznamená nikterak, že jsou nějak nadčasové; naopak, vyzvednuty ze své doby a situace se mohou stát „pahodnotami“, které subjekt svádějí na scestí, do bludiště, v němž nejen ztrácí svou cestu a své poslání, ale vposled i sám sebe. Neboť subjekt může obstát ve své ek-sistenci, jen pokud zůstává subjektem, tj. jen pokud sám sebe ustavičně opouští ve své transgresi a jen pokud se k sobě vrací ve službách transcendentních „hodnot“ – tj. aby se znovu a jinak „pojal“, aby na sebe specificky novým způsobem „navázal“ a aby sám sebe tímto způsobem posunul „kupředu“ a „výš“. Subjekt, který ztrácí kontakt s hodnotami a orientuje se na „pahodnoty“, ztrácí sám základ své existence a jde vsříc své záhubě.

14. Čirá nepředmětnost a hodnoty

Jedna věc je tedy nepochybná: čirá nepředmětnost je jednotná, ale je schopna mít více „tváří“ či „hlasů“, jimiž se přibližuje subjektům různých úrovní, aby je „oslovila“ a „získala“ pro realizaci toho částečného „úkolů“, který vede dál nejenom zmíněný (oslovený) subjekt, ale celou konkrétní skutečnost – alespoň v rozvrhu

a v perspektivě. Pro subjekt nabývají tyto „tváře“ či „hlasy“ tvaru v podobě „hodnot“, jejichž místo je v tzv. subjektálním světě; realizovány se tyto hodnoty stávají konkrétní skutečnosti, která musí být ovšem obnovována, a to ze dvou důvodů. Především i pouhá jejich setrvačnost musí být udržována, neboť bez udržující aktivity se sama rozpadá a propadá; ale pouhá setrvačnost, i udržovaná, je stále ještě na překážku realizaci hodnot, pokud nemá v takové realizaci specifickou (vždy jen dočasnou) úlohu, tj. pokud neslouží na svém místě k tomu, aby byla oporou tendenci, které usilují o překonání setrvačnosti a vykročení kupředu. Hodnota se tedy nikdy nestává konkrétní skutečností jednou provždy, nýbrž jen na určitý čas, za pochodu vpřed, aby byla tato realizace překonána, přerokována novými a novými realizacemi, jejichž postup (střída) je však vzestupem, má smysl, jemuž dominuje základ oné sledované subjektální hodnoty, jímž je vposledu jediná a jednotná nepředmětná skutečnost, schopná ovšem oslovovat subjekt „konkrétně“, tj. *hic et nunc*, a to jest: vždy znovu a vždy nově, jinak.

15. Schéma „pobytu“ subjektu ve „světě“

Zatímco tedy nepředmětná skutečnost je neobjektivizovatelná, neobjektivitelná, neobjektivovatelná (leč cestou konkrétní realizace), subjektální svět hodnot může být objektivizován, resp. má už od počátku a z podstaty věci též objektivní charakter, objektivní stránku. V tom smyslu mají „hodnoty“ analogickou povahu jako umělecké dílo: mají svou vnější stránku (ovšemže nikoli hmotnou jako např. obraz nebo socha), ale také svůj vnitřní smysl, celý vnitřní svět, k němuž ovšem lze proniknout pouze přes vnější stránku a její kontexty. Do subjektálního světa tedy náleží nejenom svět hodnot, ale také svět umění, vůbec svět „poezie“ v původním smyslu (*poiesis* = tvoření, tvorba), tedy i svět filosofie, vědy, politiky atd. Subjektální svět je vlastním světem, v němž žijeme jako lidé, resp. jež obýváme, žijíce zároveň v přírodě a zároveň „nad přírodou“. Do subjektálního světa náleží také každý „přirozený“ i umělý jazyk – ale nenáleží tam řeč, slovo (logický svět, svět *logu*). *Logos* je strukturou nepředmětné skutečnosti, i když jí celou ovšem nevycerpává. Jádrem nepředmětné skutečnosti je pravda;

potom na svět věci (metafyzika, předmětné myšlení), v němž se ovšem pohřbí ztrácí sám subjekt. Postléze začíná subjekt prohledávat i samotnou hranici mezi osvětím a okolím (vnějším světem), pokouší se tematizovat sám sebe, svou subjektivní povahu, objevuje svůj vnitřní svět a také jeho a své vlastní zakotvení v *logické* až nepředmětné skutečnosti, v pravdě.

16. Problémy s tím spojené (a úkoly)

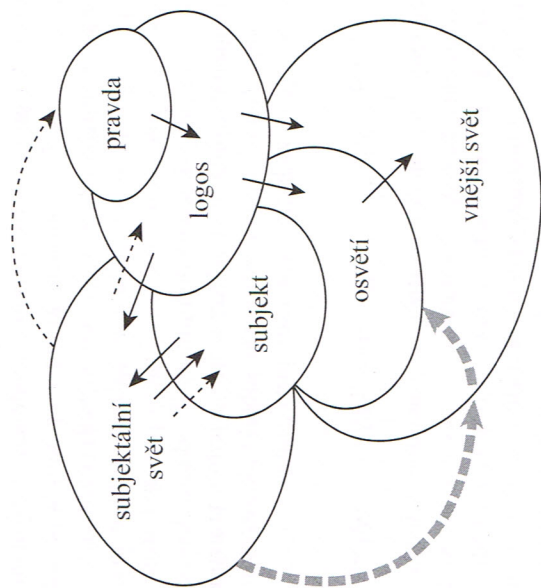
Na základě tohoto schématu můžeme také formulovat některé významnější problémy, které jsou s naším pojetím spojeny.

a) Vztah mezi pravdou a *logem* vyžaduje zvláštní zkoumání; je možné, že rozdíl padá na vrub nemožnosti intencionálně (přes subjektivní struktury) postihnout jednotu obojího. Srv. začátek *Janova evangelia*. Je-li nutné odlišení, pak *logos* je nezbytným prostředníkem (cestou). Nicméně zůstává otázka, zda subjekt (každý) není vposledu zakotven až v pravdě, zatímco v *logu* je zakotven jen svou strukturou, svou smyslností (nikoliv tedy svou existencí).

b) Pobyt subjektu ve vlastním osvětí, v subjektivním světě a ve vnějším světě musí být fenomenologicky popsán a srovnán. Subjektální svět musí být subjektem spoluvytvořen, ale nemůže být redukován na pouhou subjektivitu, resp. na pouhý produkt subjektu. Určité struktury subjektivního světa musí subjekt při své tvorbě (spoluvytváření) respektovat, protože jejich původ, resp. motiv je mimo tento svět i mimo sám subjekt (např. ve vnějším světě, v osvětí, ve světě *logu*, a ještě různým způsobem).

c) Mezi subjektivním světem a vnějším světem není přímého kontaktu, souvisejí spolu pouze přes subjekt. Zvláštní postavení subjektivního světa spočívá v tom, že přes něj a jeho prostřednictvím může subjekt vnější svět nejen mít, ale také „prohlédnout“, „nahlížet“, vidět jej ve světle *logu*. Brána z osvětí do „světa“ v plném smyslu nemůže být zjednodušeně chápána jako „proražení otvoru“ z osvětí do vnějšího světa, ale je to cesta dosti komplikovaná; vede přes subjektivní svět, návrat subjektu k sobě, praktické vykoupení do okolí, návrat k sobě, nový vstup do subjektivního světa, návrat atd., mnohokrát opakováno. Zvláštní pozornost musí být věnována vztahu mezi subjektivním světem a osvětím. Zdá se,

ale pravda s sebou nese *logos*, vede k němu, přímo lze říci, že *logos* zakládá. *Logos* myšlenkově uchopený v izolaci od svého základu, tj. od pravdy, je zbavován časové dimenze, a tím života; je tak fixován a umrtvován. Odtud lze říci, že už krok od pravdy k *logu* je krokem jakési ne-li „objektivace“ (resp. prea-objektivace), tedy alespoň konkretizace či prea-konkretizace. Schematicky bychom si tyto vztahy mohli znázornit asi takto:

Obr. 10

Přístupme k interpretaci tohoto schématu. Subjekt se vztahuje (prakticky) k vnějšímu světu přes osvětí; přitom však zůstává ve svém osvětí uvězněn, může jen rozšiřovat jeho hranice. K vnějšímu světu „jako takovému“ se může subjekt vztáhnout pouze intencionálně, tj. přes subjektivní svět, v němž se *logos* projevuje a vyjevuje specifickým způsobem, dovolujícím prosvětlit okolí subjektu natolik, že hranice subjektivního okolí jsou prolamovány, osvětí se prohlubuje díky tomuto prosvětlení na „svět“. Nejprve ovšem na svět jiných subjektů (vše je personalizováno; mýtus),